

KERESZTY ORSOLYA

***A Nő és a Társadalom* című folyóirat (1907–1913)
működésének történetéhez***

A 19. század második felében Magyarországon egyre több olyan szervezet alakult, amely a felnőtt nők művelődését, szabadidős tevékenységét segítette, vagy egyszerűen csak alkalmat adott nekik a közös gondolkodásra. Lényeges, hogy ezek a szervezetek társadalmi osztály és felekezet szerint (esetenként érdeklődési kör szerint is) erősen differenciáltak voltak. A korabeli nőmozgalmi törekvések bázisaként működő Feministák Egyesülete (FE) 1904-ben alakult meg, Schwimmer Róza és Glücklich Vilma vezetésével, kiválva a Nőtisztviselők Országos Egyesületéből (NOE). Az utóbbi elsősorban a tisztviselők munkaerő-piaci érdekeit képviselte, később bővítve törekvéseit a választójogért folyó harccal is. A Feministák Egyesülete ezzel szemben általános és legfontosabb célként a nők¹ választójogának kivívását fogalmazta meg, de hangsúlyos szerepet kapott a nők gimnáziumi és egyetemi képzésének engedélyezéséért, majd kiterjesztéséért folyó küzdelem, az anya- és csecsemővédelem, a nővédelem és a női munka elősegítése is.²

A vizsgálódást jelentősen nehezíti, hogy a korszak vonatkozó forrásainak nagy része a New York Public Libraryben található. Ennek oka, hogy a magyarországi feminista mozgalom egyik korabeli vezető személyisége, Schwimmer Róza,³ miután 1921-ben elhagyta Magyarországot, és az Egyesült Államokba költözött, odaszállította a maga és a Feministák Egyesületének teljes levelezését, naplóját, feljegyzéseit, könyveit és jegyzeteit. Ez a Rosika Schwimmer Collection a könyvtár kéziratári részében mintegy 600 dobozt jelent; ezt egészítik ki a kapcsolódó gyűjtemények anyagai.⁴

* A kutatás az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ Itt minden nőt értve alatta, vallási, nemzetiségi, társadalmi osztályhoz való tartozástól függetlenül.

² A két egyesületről, megalakulásukról, működésükről részletesen I. ZIMMERMANN, Susan: *Die bessere Hälfte? Frauenbewegungen und Frauenbestrebungen im Ungarn in der Habsburgermonarchie 1848 bis 1918*. Bécs, 1999. Promedia Verlag-Napvilág.

³ Schwimmer Róza (1877–1948) a magyarországi feminista mozgalom egyik vezető alakja, a nemzetközi nőmozgalom elismert képviselője, a Feministák Egyesületének alapítója (1904), *A Nő és a Társadalom* főszerkesztője (1907–1913).

⁴ Az utóbbi években több alkalommal volt lehetőségem kutatást folytatni a New York Public Library kéziratárában: 2008. szeptember (OTKA), 2010, 2011 (Bolyai-ösztöndíj). A szövegben a jelölést I. New York Public Library Schwimmer Rosa Collection Mss Col 6398 (NYPL RSP Mss Col 6398).

A Feministák Egyesülete vezetői hamar felismerték, hogy konkrét céljaik eléréséhez, valamint általánosabb és alapvetőbb tevékenységükhöz, a nők mozgósításához szükség van egy periodikára.⁵ *A Nő és a Társadalom* a Feministák Egyesületének és a Nőtisztviselők Országos Egyesületének a hivatalos havi lapjaként indult 1907-ben. Előzményének a *Feminista Egyesület Értesítője* tekinthető, melyet 1906/1907-ben adtak ki Glücklich Vilma szerkesztésében.⁶ A Feministák Egyesülete mellett a Nőtisztviselők Országos Egyesülete is hivatalos közlönyének fogadta el az 1907-ben induló *A Nő és a Társadalmat*.⁷ A vállalkozás sikerét nemcsak az hivatott garantálni, hogy a kiadó munkatársai leginkább az egyesület tagjai körül kerültek ki, hanem az is, hogy a folyóirat egy „magas színvonalon álló, általános női érdekeket szolgáló” lap lesz. A szerződés szerint a tagdíjmelés fejében a NOE tagjai is megkapták a lapot, melyből értesülhettek az egyesületet érintő aktuális történésekről. Nem csak tartalmilag történt megosztás a két egyesület között: a lapkiadó társaság alapszerződése értelmében a vállalat jövedelméből is fele-fele arányban osztozott a két egyesület.⁸

A lap alapításával egyidőben létrejött A Nő és a Társadalom Kiadóhivatal is, mely az Andrassy út 83. alatt működött (míg a szerkesztőség a Nefelejts utca 41.-ben), Szirmai Oszkárné elnökle mellett. Schwimmer Róza 1906-ban, egy évvel a hivatalos kezdet előtt már körvonalazta a készülő lap célját:

„január 1.-én szaklap indul a magyar nőmozgalom elvi irányítására, ismertetésére és támogatására. A kiadóvállalat megbízott a lap szerkesztésével. A feladattal azt a felelősséget vállaltam, hogy lapunkat úgy a magyar nőmozgalom gyakorlati és ideális szellemében vezetem, mint azt, hogy a legmagasabb irodalmi színvonalra helyezzem. Felelősségteljes kötelességemet természetesen csak akkor teljesíthetem, ha a nőmozgalom elveit támogató szakíróink érdeklődnek a lap iránt és munkájukkal felkarolják.”⁹

Ekkor a cím még kérdéses volt, hosszú egyeztetések és viták folytak róla. A Feministák Egyesületének bizottsági ülésein több lehetséges megoldás is született: *Nőmozgalom* (a nagygyűlés nem fogadta el), *A Nő Szava*, *A Nők Szava* (az utóbbi kettő kapta a legtöbb szavazatot), bár a ‘szava’ szó miatt ellenvetés támadt, mert túlságosan rímelve a *Népszavával*.¹⁰ Schwimmer Róza a hasonlóság miatt egyértelműen az utóbbi kettő elvetése mellett foglalt állást: „esdve kérem Magukat, ejtsék el a »Nő szava« v. »Nők szava« címet. Nő szava = traccs. Nők szava = locsogás. Nem szavakról és szavakért folyik a mi küzdelmünk.”¹¹ A felmerült ötletek helyett

⁵ Egy lap indításának tervét már rögzítette a Feministák Egyesületének 1905. évi rendes közgyűlésén elfogadott alapszabály módosítása is. MOL P 999. 1. d. 1. t.

⁶ KÉRI Katalin: *Hölgyek napernyővel*. Pécs, 2008. Pro Pannonia, 32.

⁷ *A Nőtisztviselők Országos Egyesületének jelentése a IX-ik rendes közgyűlésén*. = *A Nő és a Társadalom* (a továbbiakban: NT.) 1907. 5. sz. 90.

⁸ *I. h.* (7. jegyzet).

⁹ Schwimmer Róza feljegyzése az induló folyóiratról. 1906. NYPL RSP Mss Col 6398. 8. doboz.

¹⁰ Grossmann Janka Schwimmer Rózának. Bp. 1906. NYPL RSP Mss Col 6398. 9. doboz.

¹¹ Schwimmer Róza levele a Feministák Egyesületének. Schwerin, 1906. szeptember. NYPL RSP Mss Col 6398. 10. doboz.

a ‘mozgalom’ szót ajánlja, a leglényegesebb elemnek azonban azt tartja, hogy ne rímeljen a *Népszavára*. A címről sokáig nem tudtak megegyezni;¹² felmerült még megoldásként többek között az *Uj irány*, *Hírnök*, *Hírharsona*, *Csillag*, *Hold*, *Küzdelem*.¹³ A későbbi cím, *A Nő és a Társadalom* a feljegyzések szerint egy évvel a lap indulása előtt merült fel először: „A vajúdás utolsó stádiumában vagyunk. Reméljük, műtét nélkül fog megszületni *A Nő és A Társadalom*, vagy tudom is én micsoda, és hogy nem lesz szörnyszülött.”¹⁴ A címről rögtön az első szám szerkesztőségi állásfoglalásában reflexió is született: eszerint a cím paradoxon, hiszen a „nő” is része a társadalomnak, nem képzelhető el önálló entitásként: „Tulajdonképpen szószaporítás. Hiszen a társadalom testének elválaszthatatlan része a nő, helytelen, hibás összetétel tehát: a nő »és« a társadalom.”¹⁵

A folyóirat stratégiailag is nagyon fontos volt az önmagát szervezettséggel, öntudatossággal és művelődési vágygal jellemző korabeli feminista mozgalom számára, mely túlhaladván „az első és legnehezebb stádiumot: a semmibe vevés korszakát”, megértette a társadalommal, hogy „a nők mozgalmát csak komolyan tárgyalhatják még az ellenségei is”. Ehhez elengedhetetlen volt egy saját folyóirat, mely „azt a szilárd alapot adja majd a magyar nőmozgalomnak, melyről igazságait korlátlanul hirdetheti, eszméit a maguk igazi ideális voltában ismertetheti. Erről az alapról védekezhet a rengeteg támadás ellen, eloszlathatja a minden akciója után felbukkanó tévedéseket és rendületlenül – mert független minden külső befolyástól – vezethet gyakorlati céljainak megvalósulása felé.”¹⁶

A feljegyzések alapján következtetni lehet arra, hogy a folyóirat igen széles körű kapcsolatrendszerrel rendelkezett. Pataj Sándor,¹⁷ az *Igazság* című lap főszerkesztője és kiadója¹⁸ azzal a kéréssel fordult 1906-ban Schwimmer Rózához, hogy „*A Nő és a Társadalom* című lapját, ha Önnek egészen mindegy, adja ki olyan formában, mint az *Igazság*”, azon okból, hogy hátha egyszer egyesülhet majd a két lap, vagy ugyanazt a tartalmat az *Igazság* című folyóiratban mellékletként is megjelentetheti.¹⁹ Később, 1912-ben egy Dirner Gusztáv által írt kéziratot kívánt átvenni *A Nő és a Társadalom* folyóirattól, melyet előzetesen – anyagi okok miatt – nem sikerült a szerzőtől megszereznie.²⁰

¹² Willhelm Szidónia Schwimmer Rózának. 1906. november 9. 10. doboz. NYPL RSP Mss Col 6398. 10. doboz.

¹³ Glücklich Vilma Schwimmer Rózának. Bp. 1908. november 8. NYPL RSP Mss Col 6398. 10. doboz.

¹⁴ Glücklich Vilma Schwimmer Rózának. Bp. 1906. november. NYPL RSP Mss Col 6398. 10. doboz.

¹⁵ *A Nő és a Társadalom*. = NT. 1907. 1. sz. 1–2. 1.

¹⁶ *I. h.* (15. jegyzet). Általános cél a nők jogi, politikai és társadalmi emancipációja volt, melynek első lépése az általános választójog kivívása volt.

¹⁷ Pataj Sándor (1863–1939) ügyvéd, író, a zombori *Igazság* című lap főszerkesztője.

¹⁸ Vö. Ispánovics Csapó Julianna: *Egy zombori folyóirat a 20. század elején*. = Magyar Könyvszemle (119.) 2003. 442–458.

¹⁹ Pataj Sándor Schwimmer Rózának. Zombor, 1906. december 3. NYPL RSP Mss Col 6398. 10. doboz.

²⁰ Pataj Sándor Schwimmer Rózának. 1912. március 6. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz.

A Magyar Királyi Gyermekmenhely levélben kérte hirdetésének megjelentetését.²¹ Nagy László, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnöke elküldte a társaság meghívóját Schwimmer Rózának, hogy a lapban publikálják.²² A Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegylete egy hírt kívánt közzétenni a lapban, mely szerint az egyesületet közhasznú munkájáért állami aranyéremmel tüntették ki a nemzetközi balesetügyi és munkásjóléti kiállításon.²³ A *Társadalmi Múzeum* című folyóirat egyik rovatvezetője, Kelemen Nándor is szívesen együttműködött Schwimmer Rózával, felajánlva, hogy mint a törvényes munkásvédelmi és -biztosítási rovat vezetője szívesen szolgáltat *A Nő és A Társadalom*nak is adatokat.²⁴ Oppenheim Vilmos arról értesítette Schwimmer Rózát, hogy a *Komáromi Újság* és a *Csallóközi Lapok* szerkesztőjét megnyerte, munkájához ismertetéseket és néhány folyóiratszámot kért.²⁵ 1908-ban a *Női Élet* című lap szintén kéréssel fordult a folyóirathoz, hogy jelentessen meg egy rövid hírt a készülő számmal kapcsolatban.²⁶

Nemcsak társlapok és egyesületek kísérték figyelemmel a folyóirat működését, hanem számtalan, a korban meghatározó értelmiségi is. Miután Schwimmer Róza felkérte egy cikk megírására, Ritoók Emma azt válaszolta, hogy nem tudja, tudna-e megfelelő írni a lapnak: „Nagyon sokat szeretnék vitatkozni a lapjukkal és úgy gondolatban vitatkozom is.”²⁷ Undi Mariskától, a kor egyik vezető festőművésztől szintén kért írást Schwimmer Róza, sőt Undi később előadóként is szerepelt a Feministák Egyesületének a rendezvényein.²⁸ A lap beszámolt arról is, hogy Undi Mariska a II. kerületi Fehérkereszt Kórházban dolgozik egy freskón, mely megtekinthető a helyszínen.²⁹

Gyakran előfordult, hogy *A Nő és a Társadalom* egy-egy írását más lapok is elkérték publikálás céljából. 1910-ben Radó István egy könyvnyomatos lapot akart indítani, ehhez kérte a főszerkesztő segítségét.³⁰ Szintén 1910-ben a „Modern Könyvtár” sorozat szerkesztősége kérte Schwimmer Rózát, hogy írjanak a lapban kultúráközvetítő munkájukról: magyar írók és költők műveit szándékoztak a külfölddel megismertetni.³¹

²¹ A Magyar Királyi Gyermekmenhely Schwimmer Rózának. Temesvár, 1907. szeptember 4. NYPL RSP Mss Col 6398. 13. doboz.

²² A Magyar Gyermektanulmányi Társaság Schwimmer Rózának. Bp. 1907. december 31. NYPL RSP Mss Col 6398. 14. doboz.

²³ A Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegylete Schwimmer Rózának. Bp. 1907. november 16. NYPL RSP Mss Col 6398. 14. doboz.

²⁴ Kelemen Nándor (*Társadalmi Múzeum*) Schwimmer Rózának. Bp. 1908. január 28. NYPL RSP Mss Col 6398. 14. doboz.

²⁵ Oppenheim Vilmos Schwimmer Rózának. Komárom, 1908. augusztus 14. NYPL RSP Mss Col 6398. 14. doboz.

²⁶ *A Női Élet* szerkesztősége *A Nő és a Társadalom* szerkesztőségének. NYPL RSP Mss Col 6398. 17. doboz.

²⁷ Ritoók Emma Schwimmer Rózának. Bp. 1909. február 1. NYPL RSP Mss Col 6398. 19. doboz.

²⁸ Undi Mariska Schwimmer Rózának. Bp. 1907. december. NYPL RSP Mss Col 6398. 14. doboz.

²⁹ Undi Mariska Schwimmer Rózának. Bp. 1908. NYPL RSP Mss Col 6398. 14. doboz.

³⁰ Radó István Schwimmer Rózának. Bp. 1910. szeptember 3. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz.

³¹ A „Modern Könyvtár” szerkesztősége Schwimmer Rózának. 1910. október 2. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz.

A folyóirat rendszeresen szemlézett más folyóiratok cikkeiből, s kisebb – esetleg szerkesztői – üzenetekben reagált egy-egy hírre. A szemlézést valószínűleg nagyban elősegítette, hogy több korabeli folyóirattal rendszeresen cserélt aktuális példányokat.³² 1910-ben Schwimmer Róza arra hívta fel a Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület figyelmét, hogy a lapjukat kétszeresen küldik, valamint sajnálatos módon „több ízben találtunk b. lapjukban folyóiratunkból közölt cikkeket forrás megnevezése nélkül”.³³ 1913-ban a *Borsszem Jankó* szívesen helyezett volna el hirdetésekét *A Nő és a Társadalom* folyóiratról lapjukban.³⁴

A Szemle rovat rendszeres összeállításáért Ágoston Péterné volt a felelős, az egyesület és Schwimmer Róza küldte el számára az aktuális lapokat.³⁵ Esetenként itt is felmerültek nehézségek:

³² Jászi Oszkár, a *Huszdik Század* főszerkesztője például 1910-ben arról értesítette Schwimmer Rózát, hogy nem tudnak cserepéldányt küldeni, mert az erre a célra félértett példányok már le vannak foglalva; vö. Jászi Oszkár Schwimmer Rózának. Bp. 1910. október 19. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz. Kaszab Böske a *Szépség* című folyóirat szerkesztősége és kiadóhivatala nevében szintén cserepéldányt ajánlott fel; vö. Kaszab Böske Schwimmer Rózának. Bp. 1911. január 6. NYPL RSP Mss Col 6398. 25. doboz. A *Dombóvár és vidéke* című folyóirat szerkesztősége szintén ebben az ügyben kereste fel Schwimmer Rózát; vö. A *Dombóvár és vidéke* szerkesztősége és kiadóhivatala Schwimmer Rózának. NYPL RSP Mss Col 6398. 25. doboz. 1911-ben a The Women’s Social and Political Union egyesület képviselőjében Elizabeth Freeman kérte Schwimmer Rózát, hogy legyen tagja az egyesületüknek, illetve a Feministák Egyesülete fizessen elő a folyóiratukra; vö. Freeman Elizabeth (The The Women’s Social and Political Union) Schwimmer Rózának. 1911. június 29. NYPL RSP Mss Col 6398. 26. doboz. Szintén cserepéldányt kért *Az Igaz Szó* kiadóhivatalától; vö. Schwimmer Róza *Az Igaz Szó* szerkesztőségének. Bp. 1912. szeptember 27. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz. *Az Igaz Szó* Kiadóhivatala örömmel tett eleget a kérésnek; vö. *Az Igaz Szó* Kiadóhivatala Schwimmer Rózának. Bp. 1912. szeptember 28. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz. A *Magyar Kultúra* szerkesztősége 1913-ban szintén cserepéldányt ajánlott fel; vö. A *Magyar Kultúra* szerkesztősége Schwimmer Rózának. Bp. 1913. január 1. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

³³ Schwimmer Róza a Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesületnek. Szeged, 1910. október 8. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz.

³⁴ A *Borsszem Jankó* kiadóhivatala Schwimmer Rózának. Bp. 1913. március 5. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

³⁵ A Szemle összeállításának folyamatához l. Ágoston Augustza Schwimmer Rózának. 1912. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz. Ágoston Augustza Schwimmer Rózának. 1912. február 20. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz. Ágoston Augustza Schwimmer Rózának. 1912. április 19. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz. Ágoston Augustza Schwimmer Rózának. Nagyvárad, 1912. június 3. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz. Schwimmer Róza Ágoston Augustzának. 1912. június 6. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz. Az 1913-as budapesti konferencia előtt Ágoston vetette fel egy külföldi választójogi mozgalommal foglalkozó rovat szerkesztésének az ötletét: Ágoston Augustza Schwimmer Rózának. Nagyvárad, 1912. július 5. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz. Ágoston Augustza Schwimmer Rózának. Nagyvárad, 1912. július 20. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz. Schwimmer Róza Ágoston Augustzának. 1912. július 24. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz. Ágoston Augustza Schwimmer Rózának. 1912. október 22. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz. Ágoston Augustza Schwimmer Rózának. Nagyvárad, 1912. november 23. NYPL RSP Mss Col 6398. 31. doboz. Ágoston Augustza Schwimmer Rózának. Nagyvárad, 1913. január 21. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

„Múlt hónapban sajnálattal nélkülöztem a szemléket és a cikket. Nagyon kérlek, értesítsél számíthatok-e re a, e hónapban, mert ha nem, a szemléről gondoskodnom kell idejében. Nagyon sajnálnám, ha nem kaphatnám állandóan összeállításaidat. Nem kell külön hangsúlyoznom, hogy eredeti cikket is szívesen fogadnék tőled...”³⁶

Nemcsak magyarországi, hanem külföldi lapokkal is cserekapcsolatban állt *A Nő és A Társadalom*,³⁷ erről tanúskodik a főszerkesztő levele a *Suffragette* című folyóiratnak.³⁸ A cserepéldányok kezelése és a Nőtisztviselők Országos Egyesületével való megosztása azonban konfliktust okozott. 1912-ben a NOE felszólította Schwimmer Rózát: „Kérjük, hogy a lapnak járó külföldi cserepéldányokat időről-időre betekintésre átengedni szíveskedjék. Arra nézve is kérjük értesítését, hogy a lapokért hetenként vagy havonként mikor küldhetünk el és meddig maradhatnak azok nálunk.”³⁹ Schwimmer ezt válaszolta:

„F. hó 19-én írt levelük elintézésében értesítem Önöket, hogy a kívánt lapokat készséggel rendelkezésre bocsájtom, azonban rendszeres heti vagy havi beszolgáltatást nem ígérhetünk, mert a lapok nagy részét a szemle rovat vezetőjéhez vidékre kell küldenünk, azonkívül egyes számokra hosszabb ideig van szükség a szerkesztőségnek.”⁴⁰

A Nőtisztviselők Országos Egyesülete nem elégedett meg ezzel a lehetőséggel: ragaszkodtak ahhoz, hogy a cserepéldányokat rendszeresen megkapják ők is.⁴¹

A havilap 1907–1913 között működött, vagyis abban az időszakban, amikor a választójog szerepelt a nőmozgalmi követelések első helyén,⁴² ez határozott meg minden más célt és feladatot. Ekkoriban érte el úgynevezett „csúcspontját” a magyarországi feminista mozgalom; jól mutatta ezt az 1913-as választójogi kongresszus, mely nemzetközi elismerést jelentett.⁴³

Lényegesen befolyásolta az olvasók számát, hogy a 19–20. század fordulóján Magyarországon az iskolakötelezettség ellenére is jelentős volt az analfabéták száma a női lakosság körében. 1910-ben egy szerkesztői vallomás hangsúlyozta annak

³⁶ Schwimmer Róza Ágostonnénak. 1912. január 10. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz. Levelére válasz is érkezett: Ágoston Augusztia sajnálta mulasztását, de megígérte, hogy a februári számnak már fog szemlét küldeni. Ágoston Augusztia Schwimmer Rózának. 1912. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz.

³⁷ *A Votes for Women* szerkesztősége 1913-ban például arról érdeklődött, küldjék-e még a cserepéldányt. *A Votes for Women* Schwimmer Rózának. London, 1913. február 7. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

³⁸ Schwimmer Róza Miss Lennoxnak. 1912. november 19. NYPL RSP Mss Col 6398. 31. doboz.

³⁹ A Nőtisztviselők Országos Egyesülete Schwimmer Rózának. Bp. 1912. szeptember 19. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz.

⁴⁰ Schwimmer Róza a Nőtisztviselők Országos Egyesületének. 1912. szeptember 27. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz.

⁴¹ A Nőtisztviselők Országos Egyesülete Schwimmer Rózának. Bp. 1912. október 4. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz.

⁴² SZAPOR Judit: *Sisters of Foes: The Shifting Front Lines of the Hungarian Women's Movements, 1896–1918*. In: *Women's Emancipation Movements in the 19th century: A European Perspective*. Eds.: Sylvia PALETSCHKEK, Bianka PIETROV-ENNKER. Stanford, 2004. Stanford University Press, 195.

⁴³ SZAPOR: *i. h.* (42. jegyzet) 200.

fontosságát, hogy még több előfizetőt nyerjenek meg az ügynek: egyrészt hogy kéthetente jelenhessen meg az újság, másrészt hogy az akadályok ellenére eljusson a néphez az üzenet, és a tömegek öntudatra ébredjenek.⁴⁴

Az objektivitást csak a politikai hírek közlésében kívánta meg a főszerkesztő, bár felhívta a figyelmet arra, hogy „a lap pártállása tendenciája szerinti tárgyalását az eseményeknek” nem nélkülözheti.⁴⁵ A folyóirat tervezett és meg is valósított, magas színvonalú, de mégis minden társadalmi réteg igényét kielégíteni kívánó irányvonala később számos vita forrása volt. Kezdetben egyértelműnek tekintették a tudomány és a gyakorlati relevancia kényes egyensúlyának megtartását, hogy „mindenki” számára – társadalmi osztálytól, etnikumtól, sőt nemtől is függetlenül – közös fórumként működhessenek.⁴⁶ A felnőtt, kevésbé tanult és képzett réteg érdeklődésének a kielégítése később is igényként merült fel a lap működése során. A Szombathelyi Nőtisztviselők Egyesülete hívta fel a szerkesztőség figyelmét arra, hogy elsősorban a mindennapi életben használható, gyakorlati ismeretekre fókuszáljanak. A túl absztrakt hangnem mellett a túl radikális nézőpontot is kritikával illették, például a nemi kérdés tárgyalásában.⁴⁷

A nők művelődésének és öntudatra ébresztésének célja mellett a folyóirat fontos kapcsolódási pontként funkcionált az egyesületek és tagjaik között. A tagtársak felé irányuló kommunikáció lényeges eleme volt az egyes számok végén feltüntetett programok listája, melyből rendszeresen értesülhettek az egyesületek működéséről. Éppen ezért fontos szempont volt a pontos megjelenés, a megfelelő tájékoztatás, amelynek hiánya miatt az évek alatt többen is szót emeltek. 1910-ben például az egyik tagtárs, Dalmady Rózsa a folyóiratból értesült, hogy elmarad egy program.⁴⁸ Ugyancsak a késések miatt tiltakozott Schwarzenberg Ilona is:

„minden hóban 6-8-ika között jut hozzám a lap, s így kissé fura pl. azon értesítésük, hogy 2-án tartandó kiránduláson vegyek részt, avagy az 5-én rendezendő sétahajózásból vegyem ki részemet. A posta tegnap, tehát 8-án kézbesítette azt most is, s abból sajnálattal s egyszersmind bosszankodással olvasom igen tisztelt Elnökünk Schwimmer Rózsai a Marillai előadásáról, mert ha idejekorán értesülök arról, úgy ottidőző unokanőveim és rokonomat felkértem volna, s bizonyára nem eredménytelenül, hogy az ügy sikere érdekében minden tőlük tehetőet tegyenek meg, míg így bizonyosan ők is a közömbösek az ügy iránt érdeklődést nem tanúsítók gárdájához sorakoztak.”⁴⁹

A lap nem rendszeres, és gyakran kései megjelenése még 1913-ban is téma volt a levelezés szerint. Wilhelm Szidónia, a Nőtisztviselők Országos Egyesületének

⁴⁴ Schwimmer Róza terveinek vázlata *A Nő és a Társadalom* kapcsán. 1907. NYPL RSP Mss Col 6398. 11. doboz.

⁴⁵ L. 44. jegyzet.

⁴⁶ *A Nő és a Társadalom*. = I. h. (15. jegyzet) 2.

⁴⁷ Trombitás Erzsébet (Szombathelyi Nőtisztviselők Egyesülete) Schwimmer Rózsának. Szombathely, 1908. március 16. NYPL RSP Mss Col 6398. 15. doboz.

⁴⁸ Dalmady Rózsa Schwimmer Rózsának. Bp. 1910. október 12. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz.

⁴⁹ Schwarzenberg Ilona Schwimmer Rózsának. Bp. 1911. augusztus 9. NYPL RSP Mss Col 6398. 26. doboz.

akkori titkára kérte Schwimmer Rózát, gondoskodjon az időben történő megjelenésről.⁵⁰ A Nőtisztviselők Országos Egyesületének ülésén később ismét foglalkoztak a kérdéssel, és felszólították a főszerkesztőt, hogy a lap jelenjen meg időben.⁵¹ Schwimmer elsősorban a politikai helyzetet jelölte meg a szerinte elkerülhetetlen késés legfőbb okaként, továbbá jelezte, hogy a jövőbeni számok is késéssel fognak megjelenni.⁵² A Nőtisztviselők Országos Egyesülete nem fogadta el a választ, és felszólították Schwimbert, hogy tegyen közzé egy ismertetőt a későbbi megjelenésről, hogy a reklamációnak elejét vegyék.⁵³ A Nőtisztviselők Országos Egyesülete végül tudomásul vette a késedelmet.⁵⁴

A folyóirat az 1910-es évektől viszonylag rendszeresen reflektált saját működésére és eredményességére. A szerkesztőség és a kiadóhivatal 1910-ben látta először elérkezettnek az időt a visszatekintésre: úgy értékelték, hogy a „befejezett három évfolyam a magyar nőmozgalom virtualitásának, életerős fejlődésének krónikája.” Egyértelmű sikernek könyvelték el, hogy olyan folyóiratot hoztak létre, mely „a magyar közönség legszélesebb rétegeibe vitte a feminizmus problémáit.”⁵⁵ Negatívumként említették viszont, hogy a lap havonta csak egyszer jelenik meg, holott „az aktualitások sokasága, az élet eseményeinek női szempontból való elbírálásának szükségessége, a védekezés, sőt a támadás kényszere” sokszor implicálná a gyakoribb megjelenést. A szerkesztőség és a kiadóhivatal részéről ennek anyagi okai voltak.⁵⁶ 1910-ben az utóbbi levélben hívta fel az olvasók figyelmét, hogy a lap fejlesztése egyértelműen a hirdetésekbe befolyó bevételtől függ, ezért létfontosságú, hogy a bevásárláskor az adott hirdetőknél hivatkozzanak a folyóiraatra. Ugyanakkor azt is leszögezte, hogy bár szükségük lenne rá, nem fogadnak minden hirdetőt:

„Minthogy azonban lapunk elveinek megfelelően, csak válogatva vehetjük fel a hirdetéseket, /a sűrűn kínálgató alkohol s efféle hirdetéseket visszautasítjuk/ arra kell törekednünk, hogy a hirdetők is lássák, mennyiben érdekük lapunkban hirdetni. Arra kell hát törekednünk, hogy a hirdetőinket állandóan biztosítsuk lapunk számára.”⁵⁷

A viszonylag hosszú és részletes értékelésre, valamint a gyakoribb megjelenés megfogalmazott igényére válaszok is érkeztek. Az 1910. márciusi számban a sok ötlet közül egy nagyváradi olvasó javaslata mellett foglaltak állást a szerkesztők,

⁵⁰ Wilhelm Szidónia Schwimmer Rózának. Bp. 1913. január 2. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

⁵¹ A Nőtisztviselők Országos Egyesülete Schwimmer Rózának. Bp. 1913. március 22. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

⁵² Schwimmer Róza a Nőtisztviselők Országos Egyesületének. 1913. március 31. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

⁵³ A Nőtisztviselők Országos Egyesülete Schwimmer Rózának. Bp. 1913. április 8. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

⁵⁴ A Nőtisztviselők Országos Egyesülete Schwimmer Rózának. Bp. 1913. augusztus 26. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

⁵⁵ *Lapunkról.* = NT. 1910. 1. sz. 12.

⁵⁶ *I. h.* (55. jegyzet).

⁵⁷ A Nő és a Társadalom Kiadóhivatalának levele az Olvasókhöz. Bp. 1910. október. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz.

mely szerint minden előfizető állítson össze egy címlistát, melyre egy mintapéldányt szeretne küldeni a folyóiratból.⁵⁸

A fennmaradt levelekből úgy tűnik, a főszerkesztő, Schwimmer Róza különös figyelmet fordított arra, hogy a beérkezett levelekre elutasítás esetén is válaszoljon.⁵⁹ Rengetegen keresték fel őt, levélben irányítva figyelmét egy-egy, az egyesület szempontjából fontosabb eseményre, felajánlva, hogy írának azokról.⁶⁰ Szintén levelek

⁵⁸ *A Nő és a Társadalom terjesztése és fejlesztése.* = NT. 1910. 3. sz. 35.

⁵⁹ 1910-ben például Szilárd Irma érdeklődött, hogy egy éve beküldött írása megjelenik-e. Kérte, hogy levelére Schwimmer Róza a folyóiratban válaszoljon „nőkérdés” tárgyszó alatt; vö. Szilárd Irma Schwimmer Rózának. Bp. 1910. október 13. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz. Hermanné Ludwig Blanka azért írt, mert egy folytatásos cikkénél nem kapta meg az egyik példányt. Levelén olvasható a szerkesztő jegyzete, mely szerint az a lapszám kifogyott; vö. Hermanné Ludwig Blanka Schwimmer Rózának. Medgyes, 1910. október 18. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz. Ugyancsak erről érdeklődött Steiner Jolán is 1910-ben egyik levelében; vö. Steiner Jolán Schwimmer Rózának. Bp. 1910. november. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz. Perczelné Kozma Flóra egyik levelében köszönetét fejezte ki, hogy írását megjelentették a lapban; vö. Perczelné Kozma Flóra Schwimmer Rózának. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz. Máday Andor az Országos Gyermekvédő Liga nevében kérte, hogy egy közleményt jelentessen meg Schwimmer Róza; vö. Máday Andor Schwimmer Rózának. Bp. 1910. NYPL RSP Mss Col 6398. 25. doboz. Barand Margit beküldött kéziratára kapcsán kérte a szerkesztő választát a lapban, „tengerparti” jelíge; vö. Barand Margit Schwimmer Rózának. 1911. január 30. NYPL RSP Mss Col 6398. 25. doboz. Márkus Dezső is azt kérdezte, hogy megjelenik-e az írása; vö. Márkus Dezső Schwimmer Rózának. 1912. március 6. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz. Szabó Lajos azt kérte, írását tegyék be a márciusi számba; vö. Szabó Lajos Schwimmer Rózának. 1913. április. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz. Schwimmer Róza azt felelte, hogy mivel az írás már nem aktuális, nincs módjában beletenni a lapba; vö. Schwimmer Róza Szabó Lajosnak. 1913. április 3. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

⁶⁰ L. pl. Lamberger Józsefné Schwimmer Rózának. Bp. 1911. január 25. NYPL RSP Mss Col 6398. 25. doboz. Arról ír, hogy meghallgatta az Országos Közegészségügyi Egyesület által hirdetett „Anyák iskolája” előadást, és úgy gondolja, hogy a folyóirat számára is érdekes lehet. A Magyar Fürdőkalauz szerkesztősege „A fürdők könyve” című kiadványukat küldte ismertetésre; vö. A Magyar Fürdőkalauz Schwimmer Rózának. Bp. 1911. április 28. NYPL RSP Mss Col 6398. 26. doboz. Szikra szintén egy tanulmánya küldése kapcsán vetette fel, hogy meg kellene írni Marie Curie történetét; vö. Szikra Schwimmer Rózának. 1911. június 29. NYPL RSP Mss Col 6398. 26. doboz. Glücklich egy későbbi levelében reflektált erre, Schwimmer Rózának azt írta, hogy Szikra Dienes Valériával írassa meg Curie történetét, mert „Az ő neve használ a könyvnek és van módja rá, hogy személyes impressiók alapján szépen írja meg.” Glücklich Vilma Schwimmer Rózának. 1911. NYPL RSP Mss Col 6398. 26. doboz. László Artúr egy írását küldte 1912-ben, és kérte, hogy jelenjen meg „telefonos kisasszony” jelige alatt; vö. László Artúr Schwimmer Rózának. 1912. január 11. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz. Gonda József egy könyvét küldte; vö. Gonda József Schwimmer Rózának. 1912. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz. Marczali Henrik szintén küldte az eddig megjelent könyveit; vö. Marczali Henrik Schwimmer Rózának. Bp. 1912. január 24. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz. Harsányi Eugene a Magyar Békeegyesület nevében kérte a folyóiratot, hogy közöljön könyvismertetést Charles Bichet „A háború múltja és a béke jövője” című művéről; vö. Harsányi Eugene Schwimmer Rózának. Bp. 1912. április 11. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz. 1912-ben az Országos Anya- és Csecsemővédő Egyesület kérte a főszerkesztőt, hogy közöljön egy tudósítást a lapban; vö. Országos Anya- és Csecsemővédő Egyesület Schwimmer Rózának. Bp. 1912. szeptember 16. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz.

sora tanúskodik a lap összeállításának folyamatáról, a beérkezett írások kiválasztásának kritériumairól, illetve a szerkesztők közötti esetleges vitákról.⁶¹ A válogatáson túl a szerkesztők gyakran változtattak is egy-egy írás tartalmán. Szegvári Sándorné, a folyóirat lapkiadó társaságának elnöke például egy, a szerkesztő által megváltoztatott mondat korrekcióját kérte:

„Kedves Nagysád! Cikkemben azt a passzust, mely eredetileg így hangzott »Szigorúan büntetik!«, és melyet Ön úgy változtatott meg, hogy »fegyházzal sújtják«, okvetlenül meg kell változtatni. A »szigorúan büntetik« igaz, hogy verlegenheits phrase volt és rosszul hangzott, de nem voltam bizonyos a dologban és pontos akartam lenni, nagyon siettem. Most azonban tanulmányozom a büntető törvénykönyvet és tudomásul vettem, hogy újszülött gyermek anyja által való megöletése esetében egyáltalán nincs fegyházbüntetés. Erről van egy külön §, mely 5 évig terjedő börtönbüntetésről szól csak. Nagyon kérem, tessék ezen még segíteni, mert ha véletlenül jogászember elolvassa a cikket, legelső dolga lesz »asszonyi« felületességről szónokolni.»⁶²

Szikra – utalva a lap gyakori ilyen jellegű tevékenységére – egy 1912-ben küldött írásáról megjegyezte, hogy „mellékelve egy cikk, talán jó lenne ha ez a nagygyűlés előtt valamely nagy lapban megjelenne. Kikötöm, hogy nem szabad belőle törülni!”⁶³

1911-ben Strikerné Pollacsek Laura szintén egy cikkéről kérdezte, hogy bekerülhetne-e a lap egyik számába: „Elég rövidre fogtam, de ha talán egy kicsit hirdetésizü hogy cikk számba menjen, úgy talán lehetne oly szives a mellékelt kuszaságokból valamit kiválasztani a feldíszítésére.”⁶⁴ Az írás jelentős átalakításokkal jelent meg. Jánossy Gábor egy írását csak lényeges változásokkal voltak hajlandók megjeleníteni.⁶⁵ Jánossy örömmel beleegyezett ezekbe, így a cikk megjelent. Dirner Gusztáv ugyancsak egy kéziratát küldte Schwimmer Rózának azzal a kéréssel, hogy a megfelelő javításokat eszközölje rajta.⁶⁶ Zipernovszky Anna, a békemozgalom egyik jelentős alakja a békeegylet és szövetség felolvasásáról tájékoztatta a folyóirat szerkesztőségét, és kérte, hogy „az Istenért, csináltass valami reklámot a lapokban. Én nem értek hozzá.”⁶⁷ De nemcsak a szerzők küldték írásaikat a folyóiratnak;⁶⁸ maga a főszerkesztő is kért kéziratokat, írásokat egy-egy témáról.⁶⁹ Kivételes eset-

⁶¹ Vö. Willhelm Szidónia Schwimmer Rózának. Bp. 1910. október. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz. Szikra Schwimmer Rózának. Bp. 1911. január 13. NYPL RSP Mss Col 6398. 25. doboz.

⁶² Szegvári Sándorné Schwimmer Rózának. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz.

⁶³ Szikra Schwimmer Rózának. 1912. szeptember. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz.

⁶⁴ Strikerné Pollacsek Laura Shwimmer Rózának. Bp. 1911. augusztus 21. NYPL RSP Mss Col 6398. 26. doboz.

⁶⁵ Schwimmer Róza Jánossy Gábornak. 1912. február 16. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz.

⁶⁶ Dirner Gusztáv Schwimmer Rózának. 1912. február 4. NYPL RSP Mss Col 6398. 28. doboz.

⁶⁷ Zipernovszky Anna Schwimmer Rózának. 1911. NYPL RSP Mss Col 6398. 27. doboz.

⁶⁸ Vö. Máday Andor Schwimmer Rózának. 1912. július 24. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz. Hermanné Ludwig Blanka Schwimmer Rózának. 1912. október 27. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz.

⁶⁹ Vö. Máday Andorhoz írt levelét, melyben kéri a régen megígért kéziratot. Schwimmer Róza Máday Andornak. 1912. június 6. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz.

ként fordult elő, hogy – díjazás fejében – 1912-ben Bíró Lajos egyik, az *Ujság*ban megjelent tanulmányát utánnomásként közölték.⁷⁰

Amikor a főszerkesztő nem tartózkodott Budapesten, a többi tagtárs és aktivista rendszeresen tájékoztatta őt a lappal kapcsolatos eseményekről, problémákról;⁷¹ leginkább Willhelm Szidónia és Glücklich Vilma.⁷² Az utóbbi 1911-ben arról számolt be, hogy a főszerkesztő nevében elutasított néhány írást, illetve részletesen írt a lapról is, elsősorban a központi háztartások ügyére kitérve.⁷³ Nemcsak stratégiai és szerkezeti, hanem tartalmi kérdéseket is megvitattak a lapot készítőket. Szintén Glücklich Vilma vetette fel egy külföldi lapból kivágott cikk kapcsán, hogy írjanak-e az antifeminista mozgalomról *A Nő és A Társadalomban*, vagy „jobb az agyonhallgatás”.⁷⁴

Glücklich egyik beszámolójában részletesen írt a folyóirat korrekktúrálásáról:

„A lap – remélem – holnap reggelre kinyomódik; egy dolog maradt ki belőle a szedő hyper-okossága folytán: a Szemle-beli közp. Háztartás. Abban u.i. Utaltam a rovatra, ott pedig egy helyen törültem a »Közp. Házt.« címet. Mikor aztán az utolsó kéziratok korrekkturáját már a tördelés után kaptam meg, a szedő odaírta a kéziratnak ehhez a pontjához: »a fem. rovatban törülve van.« Ujabb javítás még jobban késleltette volna a lapot és úgy bele kellett nyugodnom.”⁷⁵

Az 1910-es évtől a Férfiliga a Nők Választójoga Érdekében Egyesület megállapodást kötött A Nő és a Társadalom Lapkiadó Vállalattal, hogy tudósítanak a kapcsolódó hírekről, egyben kérik saját tagjaikat, hogy fizessenek elő a lapra.⁷⁶

Az 1911-es év első számában még mindig azt hangsúlyozták a szerkesztők, hogy nemcsak az alkotók, hanem a különböző munkatársak, olvasók, támogatók együttes munkájára is szükség van. Összegzésükben pozitívként emelték ki, hogy a lap „harcolt az előítéletek és a nővel szemben elkövetett igazságtalanságok ellen, joga-

⁷⁰ Schwimmer Róza Bíró Lajosnak. 1912. augusztus 5. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz.

⁷¹ Vö. Glücklich Vilma Schwimmer Rózáknak. 1911. augusztus 8. NYPL RSP Mss Col 6398. 26. doboz. Pogány Paula Schwimmer Rózáknak. 1911. NYPL RSP Mss Col 6398. 27. doboz.

⁷² 1910-ben Willhelm Szidónia például arról tájékoztatta Schwimmer Rózát, hogyan haladnak a lap előkészületei; vö. Willhelm Sidónia Schwimmer Rózáknak. Bp. 1910. november 30. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz. Szintén tájékoztatást adott Spády Adél is; vö. Spády Adél Schwimmer Rózáknak. Bp. 1910. december 21. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz. Rendszeresen elküldték neki a folyóiratokat is, amelyekben az egyesületet is érintő kérdésekről írtak, például az éjjeli munka kérdése kapcsán; vö. Spády Adél Schwimmer Rózáknak. 1911. január 15. NYPL RSP Mss Col 6398. 25. doboz. Glücklich 1912-ben arról tájékoztatta, hogy „a rovatot, amennyire tudtam, összeállítottam”, de ha nem felel meg, akkor Schwimmer nyugodtan töröljön belőle, amit akar; vö. Glücklich Vilma Schwimmer Rózáknak. 1912. július 21. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz.

⁷³ Glücklich Vilma Schwimmer Rózáknak. Bp. 1911. NYPL RSP Mss Col 6398. 25. doboz.

⁷⁴ Glücklich Vilma Schwimmer Rózáknak. Bp. 1911. július 29. NYPL RSP Mss Col 6398. 26. doboz.

⁷⁵ Glücklich Vilma Schwimmer Rózáknak. 1911. november 2. NYPL TSP Mss Col 6398. 27. doboz.

⁷⁶ A Férfiliga a Nők Választójoga Érdekében Egyesület (elnök: Dimer Gusztáv) Schwimmer Rózáknak. Bp. 1910. november 30. NYPL RSP Mss Col 6398. 24. doboz.

kért küzdött, a társadalom mostoháinak igazát védte, követelte jussukat.⁷⁷ Érdekes Schwimmer Róza visszaemlékezése az 1911-es évből: „tudtam, hogy a rendelkezésemre álló eszközökhöz mérten a lehető legjobban csináltam a lapot, azt is tudom, hogy a külföldi feminista lapokkal összehasonlítva is megállja a helyét.”⁷⁸ Továbbra is szükségesnek gondolta a folyóirat létezését; sőt nemcsak a fenntartását, hanem a fejlesztését is. Az utóbbi legfőbb gátjának azt látta, hogy ő maga volt ilyen hosszú időn át a szerkesztő, és nem állt rendelkezésére elég pénz sem.⁷⁹

A folyóirat működtetését a lapbizottsági ülések is segítették.⁸⁰ 1911-ben Schwimmer egy levelére reagálva, Szirmai Oszkárné maga is egyetértett azzal, hogy „a munka tömörülése egy ember vállán csak árt az ügynek”. Schwimmer azt ajánlotta, hogy az ő főszerkesztői díjából fedezzék az adminisztratív költségeket, de ezzel a lapkiadó elnöke nem értett egyet. A munka hatékony elosztására vonatkozó terveket egy lapbizottsági ülésen kívánták megbeszélni.⁸¹

1911-ben a szerkesztők komolyan fontolóra vették, hogy a tevékenyen működő Ifjúsági Csoport önálló rovatot kapna a lapban.⁸² Az Ifjúsági Csoport mellett a „feminista gyerekek” is komolyabb szervezkedésbe kezdtek az 1913-as budapesti nemzetközi konferencia kapcsán, a „Meller Lányok” vezetésével.⁸³

„A néni jóindulatát kérnök, hogy segítene nekünk egy kis titkos munkába a feminista gyermekeknek egy ideát adunk és ezt a nénitől kérnök a „nő és társadalomba” betenni. T.i.: - Kérjük az összes feminista gyermeket, hogy a közeledő kongresszusra mindenki egy kis perselyt tartson odahaza, (és ott a nyalánságok helyett a pénzt ebbe bele tenni kötelességének tartsa.) Minden hónapba ezt az összeget kérjük a „Feministák egyesületébe” (V. Mária-Valéria u. 12.) „gyermek pénztár”-ba beküldeni. – [...] Még igen szépen kérnök, hogy ha néni jönnek látja más lapba is beletenni sziveskedjék.”⁸⁴

1912-ben a nemzetközi konferencia kapcsán Schwimmer Róza felkérte az akkor Svédországban élő Antal Sándort arra, hogy írjon az előkészítő munkálatokról, a magyarországi helyzetről és a választójogi mozgalomról.⁸⁵ Antal szerint kétféleképpen lehetne előmozdítani az ügyet: egyrészt a médiában megjelentetett hírekkel, másrészt

⁷⁷ *A szerkesztőség rövid írása.* = NT. 1911. 1. sz. 3.

⁷⁸ Schwimmer Róza feljegyzése. Bp. 1911. március 17. NYPL RSP Mss Col 6398. 22. doboz.

⁷⁹ L. 78. jegyzet.

⁸⁰ Szirmai Oszkárné Schwimmer Rózának. 1912. június 6. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz. A Nő és a Társadalom Kiadóhivatala Schwimmer Rózának. Bp. 1912. december 2. NYPL RSP Mss Col 6398. 31. doboz.

⁸¹ Szirmai Schwimmer Rózának. 1911. január 1. NYPL RSP Mss Col 6398. 25. doboz.

⁸² Glücklich Vilma Schwimmer Rózának. Bp. 1911. január 23. NYPL RSP Mss Col 6398. 25. doboz.

⁸³ Melleré Miskolczy Eugénia gyermekei. Meller Lányok, Meller Laura, Meller Rózsi és Meller Erzsébet.

⁸⁴ A Meller lányok: Meller Laura, Meller Rózsi és Meller Erzsébet Schwimmer Rózának. Bp. 1911. július 1. NYPL RSP Mss Col 6398. 26. doboz.

⁸⁵ Antal Sándor Schwimmer Rózának. Stockholm, 1912. július 21. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz.

pedig érdemes lenne „megírni Budapestnek race-természetróját.” Antal már régen gondolkodott egy ilyen jellegű cikksorozaton, de nem tartotta kifizetődőnek két és fél magyar cikk ideje alatt megírni egy svédet. Későbbi levelében is megerősítette, hogy svéd cikket csak pénzért érdemes írnia.⁸⁶ Schwimmer válaszában arra hívta fel Antal figyelmét, hogy nem tőle függ, fizetnek-e, hanem a gazdasági bizottságtól, mindenesetre nem tervezték. Ennek ellenére megerősítette, hogy fognak fizetni, hiszen ez fontos ügy; addig is küld 120 koronát, amíg nem rendeződik az ügy. 100 koronát Molnár Viktorné ajánlott fel, 20 koronával maga Schwimmer egészítette ki.⁸⁷ Antal a 120 korona kézhezvételekor megkezdte a munkát,⁸⁸ melyről később rendszeresen referált is.⁸⁹

Szintén a díjazás volt a sarkalatos pont a költő Szigethy Edit esetében, akinek kérdésére a főszerkesztő a következő értesítést küldte: „Július hó 23-áról keltezett levelére visszatérve értesítjük, hogy egy-egy vers fordításáért sajnos csak 5-5 koronát fizethetünk. Megjegyzem, hogy lapunk szűk budgetje mellett is esetleg többet fizetnénk, eddig azonban sajnos nem tudunk az eredeti szépséget visszaadó magyar fordításokat elérni.”⁹⁰ Szigethy kevesellte a kapott 5 koronát egy-egy küldött költeményéért: „ha teljes őszinteséggel szabad szólnom, ki kell jelentenem, hogy az egy-egy vers példányom utánmunkadíjként kilátásba helyezett 5 koronában megszabott összeget szinte nevetségesen kevésnek találom.”⁹¹ A polémia folytatódott, Szigethy elküldte az egyik fordítását, melyre – kérése ellenére – még nem kapott nyugtázó választ.⁹² Schwimmer erre értesítette, hogy meg fognak jelenni az írások, de előre fizetni nem tudnak.⁹³ Szigethy ezek után megköszönte a számára Dr. Kovács Ödön ügyvéd által felajánlott részleges, 15 korona honoráriumot, és kérte azokat a lapszámokat, melyekben az írása megjelent.⁹⁴ 1913. április 21-i keltezéssel Schwimmer megkapta Szigethy ügyvédi felszólítását,⁹⁵ melyet természetesen elutasított.⁹⁶

⁸⁶ Antal Sándor Schwimmer Rózának. Stockholm, 1912. augusztus 8. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz.

⁸⁷ Schwimmer Róza Antal Sándornak. 1912. szeptember. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz.

⁸⁸ Antal Sándor Schwimmer Rózának. Stockholm, 1912. szeptember 13. NYPL RSP Mss Col 6398. 30. doboz.

⁸⁹ Antal Sándor Schwimmer Rózának. Stockholm, 1912. november 29. NYPL RSP mss Col 6398. 31. doboz.

⁹⁰ Schwimmer Róza Szigethy Editnek. 1912. augusztus 26. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz.

⁹¹ Szigethy Edit Schwimmer Rózának. Felsőpulya, 1912. augusztus 29. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz.

⁹² Szigethy Edit Schwimmer Rózának. Felsőpulya, 1912. november 4. NYPL RSP Mss Col 6398. 31. doboz.

⁹³ Schwimmer Róza Szigethy Editnek. 1912. november 7. NYPL RSP Mss Col 6398. 31. doboz.

⁹⁴ Szigethy Edit Schwimmer Rózának. Felsőpulya, 1912. november 12. NYPL RSP Mss Col 6398. 31. doboz.

⁹⁵ Szigethy Béla ügyvéd felszólítása Schwimmer Rózának. 1913. április 21. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

⁹⁶ Schwimmer Róza Szigethy Editnek. 1913. április 28. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

Az 1912-es esztendő első számában a szerkesztőség, bár pozitívként értékelte a lap tevékenységét, mellyel a nők jogainak és érdekeinek védelméért harcolt, ismét hiányként jelölte meg, hogy anyagi okok miatt az újság nem jelenthet meg kétszer egy hónapban. A beszámolóból kiderül, hogy az előfizetők száma az elmúlt öt év alatt megkétszereződött, de ugyanilyen arányban növekedtek a lap előállítási költségei is. Célul tűzték ki, hogy „az előfizetők és a hirdetők szerzésének aránya meghaladja majd a költségek növekedésének arányát, úgy, hogy az évtized második felében a társadalmi békének ez a harci szerve a béke dreadnoughtjává fejlődhetik majd.”⁹⁷

Szintén 1912-ből származik a főszerkesztő átfogó és visszatekintő levele, melyben részletesen felsorolja a folyóirat készítésének hibáit és hiányosságait:

„nem érek rá az összes bajokat felpanaszolni, de úgy látszik rossz taktika volt tőlem, hogy eddig a kisebb és nagyobb dolgokon hallgatólagosan siklottam el. Ezért most a revíziónál konstatalem erre a számra vonatkozólag a következőket: A korrektúrából nagyon sokat nem vesznek figyelembe, úgy hogy a revíziót épen oly pontosan kell elolvasni, mint az első korrektúrát és ugyanazt a hibát újból megtaláljuk. A fedőlapból sem kaptam sem korrektúrát sem revíziót. A rovatokat, bár én a sorrendet világosan megállapítom, más sorrendben helyezik el, ezt a mult havi számmal meg is tették. E számnál csak 2 Messenger Boyt küldtek kifizetetlenül, ezt a kettőt kifizettem, de nem vagyok hajlandó, a korrektúraküldés költségeit fedezni. A kézirat idejében van ott, gondoskodjanak elküldéséről. Nagyon lekötelezne, ha a lap munkájánál nagyobb figyelemre szorítaná a nyomdát.”⁹⁸

A nyomda válaszában azt írta:

„bejelentésük folytán igazgatónk a mai napon kereste az alkalmat hogy a tekintetes Szerkesztőségtől információt szerezzen a lap kinyomásánál előforduló nehézségek miben-létéről, legnagyobb sajnálatára azonban elfoglaltságuk révén ez nem történhetett meg. Igaz, hogy a dolgokat általánosságban ismerjük, mindezek dacára igen kérjük, hogy ezeknek a megbeszélése és a lapnak pontos megjelenése érdekében szíveskedjenek egy alkalmas időt megjelölni, mikor a felmerült dolgokat véglegesen a legnagyobb rendben elintézhetjük, annál is inkább, mert kizárólag személyi ellentétek képezik az előforduló surlódásokat.”⁹⁹

Schwimmer válaszában megjelölte a találkozó időpontját, amikor a problémákat meg tudják beszélni.¹⁰⁰ Később a Községi Nyomda nyomatékosan kérte, hogy küldjék a kéziratokat rendesen, mert különben emiatt minden hónapban probléma lesz.¹⁰¹

⁹⁷ *A Nő és a Társadalom szerkesztősége és kiadóvállalata.* = NT. 1912. 1. sz. 3.

⁹⁸ Schwimmer Róza Engelnek. 1912. július 29. NYPL RSP Mss Col 6398. 29. doboz.

⁹⁹ Az Országos Központi Községi Nyomda Schwimmer Rózának. 1912. november 7. NYPL RSP Mss Col 6398. 31. doboz.

¹⁰⁰ Schwimmer Róza az Országos Központi Községi Nyomdának. Bp. 1912. november 8. NYPL RSP Mss Col 6398. 31. doboz.

¹⁰¹ Az Országos Központi Községi Nyomda Schwimmer Rózának. 1913. március 5. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

Feljegyzései szerint 1911-ben Schwimmer Róza a lemondását fontolgatta, de munkáját folytatta 1913 decemberéig. Ekkor a szerkesztőség hivatalosan is bejelentette, hogy megszűnik *A Nő és a Társadalom*, helyette a Feministák Egyesülete elindította *A Nő* című folyóiratot, melynek Szikra, gr. Teleki Sándorné és Pogány Paula voltak a szerkesztői. Schwimmer Róza felelős szerkesztőként dolgozott tovább. 1913 áprilisában levélben tájékoztatta Szirmai Oszkárné, a lapkiadó társaság elnökét lemondásáról, és kérte a nyilvánosság kizárását:

„Kellemetlen indiszkrétió folytán az a régi szándékom, hogy az év folyamán Magyarországról eltávozzom, idő előtt nyilvánosságra került. Ezért kötelességemnek tartom, hogy a mélyen tisztelt elnökséggel most közöljem, hogy szerződéselem felbontására vonatkozólag rövidesen hivatalos előterjesztést fogok tenni.”¹⁰²

Szirmainé felszólította, hogy döntését közölje a lapbizottság többi tagjával is, egyben ő maga is lemondott tisztségéről. Saját magát tehetetlen elnökként jellemezte: „nagyon jól tudom, hogy a kiadóvállalatnak a lap belső tartalmához nincs köze”. A folyóiratot nagyra értékelte és becsülte, de annak „irányával és hangjával” gyakran nem értett egyet.¹⁰³ Schwimmer Róza nem fogadta el Szirmainé lemondását; kérte, hogy várjon a szerkesztőváltásig, akkor kevésbé kockáztatják a közös ügyet:

„Mozgalmunknak olyan idejét éljük, amidőn minden személyi változás, minden újabb komplikáció kockáztatja azokat az eredményeket, amelyeket veszélyeztetnünk ez idő szerint semmiesetre sem szabad. [...] Hogy a lappal nem volt megelégedve, azon nem csodálkozom, mert magam sem vagyok megelégedve, bár azt hiszem, hogy elégedetlenségünk más-más természetű. A lap erősen támadó hangját, amelyért Kegyed nehezelt, én fentartandónak vélem, mert az eredmények teljesen igazolják ennek a hangnak a létjogosultságát.”¹⁰⁴

Szirmainé azonban a kérés ellenére véglegesnek tekintette a lemondását, és még egyszer megkérte Schwimmer Rózát, hogy őszi utazása előtt időben tájékoztassa a többieket.¹⁰⁵

1913-ban nemcsak a rendszertelen megjelenés és a cserepéldányok elosztása, hanem más sarkalatos problémák is felmerültek a Nőtisztviselők Országos Egyesületével való együttműködés közben. Így a szervezet teljesen elutasította Schwimmer kérését, hogy a májusi és a júniusi lapszám összevontan jelenjen meg.¹⁰⁶ Azzal indokolták a döntésüket, hogy körlevelekre eddig is rengeteget költöttek, holott ez nem volt betervezett költség. Éppen ezért, „ha tehát várakozásunk ellenére nem jelenhetne

¹⁰² Schwimmer Róza Szirmai Oszkárnénak. 1913. április 15. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

¹⁰³ Szirmai Oszkárné Schwimmer Rózának. 1913. április 25. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

¹⁰⁴ Schwimmer Róza Szirmai Oszkárnénak. 1913. május 3. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

¹⁰⁵ Szirmai Oszkárné Schwimmer Rózának. 1913. május 15. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

¹⁰⁶ A Nőtisztviselők Országos Egyesülete Schwimmer Rózának. Bp. 1913. május 14. NYPL RSP Mss Col 6398. 32. doboz.

meg a májusi szám, a körlevél költségeivel a lapvállalatot kellene megterhelniük”, illetve a „kongresszusi szám fedezetéhez sem járulhatunk hozzá”.

A vita később sem csitult, ahogy erre Glücklich Vilma tájékoztató leveléből következtethetünk: „Tek szerk, Nem szívesen zavarom, de nem bírom már a NOE telefonos szekaturáját. Nagyon kérem, sürgönyözze meg az egyletbe, hogy mikorra ígérhetem a lap megjelenését?”¹⁰⁷ Schwimmer 1913 augusztusában tájékoztatta a szervezetet a dupla szám megjelenéséről, és arról, hogy novemberig késéssel, utána mindig 1-jén jelenik meg a lap, és kéri, erről értesítsék a tagokat is.¹⁰⁸

Az 1913-as kongresszus után, júliusban kapta kézhez Schwimmer a *Tolnai Világ-lapjának* költségkalkulációját egy saját lap, a *Feminizmus* nagyon részletes tervére.¹⁰⁹ Glücklich örömmel üdvözölte a nagy terveket.¹¹⁰ Mindezekkel párhuzamosan és szorosan összekapcsolódva folyt a Spády Adél által indított és felügyelt „Modern Ifjúsági Könyvtár” előkészítése is: „Már hozzáfogtam a mi könyveink kolpotrázs szervezéséhez is.”¹¹¹ Első lépésként egy mintafüzet összeállítását tűzték ki célul.¹¹²

Tolnai Simon ajánlatára Schwimmer elküldte saját, módosított tervezetét, és kérte, hogy a jóváhagyott verziót majd Spády Adélnak juttassák el.¹¹³ Tolnai el is juttatta Spádynak a kész verziót, ami „bizony nagyon eltér a tervvázlattól”.¹¹⁴ Egyben Schwimmernek szóló válaszában arról értesítette, hogy az általa javasolt formában – elsősorban anyagi okok miatt – nem áll módjában elkészíteni a szerződést: „A lap tervezetét készhez vettem, de nem úgy van megcsinálva, mint b. soraiban mondja, hogy »személyes megbeszélésünk alapján« ez annyira ki van vetköztetve, hogy rá sem ismerek.”¹¹⁵ Spády szintén tájékoztatta Schwimmert az általuk teljesen lehetetlennek tartott Tolnai-féle tervezetről, melynek keretében túl sok jogot akart Tolnai, és az előfizetési ár sem egyezett elképzelésükkel.¹¹⁶ Spády éppen ezért ajánlatot kért a Weiss L. és F. cégektől ugyanerre a munkára, melyek bár drágábbak voltak, de a Feministák Egyesületére nézve sokkal kedvezőbb feltételeket ajánlottak.¹¹⁷ Weiss később visszalépett az ajánlattól, így újabb lehetőségeket kellett keresni, mely az önálló *Feminizmus* kiadványt kiadná.¹¹⁸ Mindezeknek a tükrében Schwimmer lemondott

¹⁰⁷ Glücklich Vilma Schwimmer Rózának. 1913. június. NYPL RSP Mss Col 6398. 33. doboz.

¹⁰⁸ Schwimmer Róza a Nőtisztviselők Országos Egyesületének. 1913. augusztus 16. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹⁰⁹ *A Tolnai Világlapja* Schwimmer Rózának. Bp. 1913. július 29. NYPL RSP Mss Col 6398. 33. doboz.

¹¹⁰ Glücklich Vilma Schwimmer Rózának. 1913. augusztus 2. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz. Glücklich később is érdeklődött a „Tolnai-ügy” iránt; vö. Glücklich Vilma Schwimmer Rózának. 1913. augusztus 14. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹¹¹ Spády Adél Schwimmer Rózának. Bp. 1913. augusztus 13. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹¹² Spády Adél Schwimmer Rózának. Bp. 1913. augusztus 18. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹¹³ Schwimmer Róza Tolnai Simonnak. 1913. augusztus 3. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹¹⁴ Tolnai Simon Spády Adélnak. Bp. 1913. augusztus 5. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹¹⁵ Tolnai Simon Schwimmer Rózának. Bp. 1913. augusztus 5. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹¹⁶ Spády Adél Schwimmer Rózának. Bp. 1913. augusztus 5. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹¹⁷ Spády Adél Schwimmer Rózának. Bp. 1913. augusztus 8. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹¹⁸ Spády Adél Schwimmer Rózának. Bp. 1913. augusztus 11. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

a Tolnaival való lehetséges együttműködésről, elsősorban azért, mert az írásbeli és szóbeli megállapodások közötti különbséget túl jelentősnek találta.¹¹⁹

Ezt követően Spády az általa színvonalasnak ítélt Uránia Nyomdától kért ajánlatot.¹²⁰ 1913 augusztusában úgy tűnt, hogy megtalálták a leoptimalisabb megoldást, és már csak a betűk kiválasztása volt hátra.¹²¹ 1913 szeptemberében *A Nő és a Társadalom* kiadóhivatala azon előterjesztéséről értesítette Schwimmer Rózát, melynek értelmében a lap a Feministák Egyesülete birtokába kerül.¹²² Spády november elején arról számolt be, hogy többen érdeklődtek a készülő lapról, elsősorban a nevééről, de a „NOE-ügy” miatt nem jutottak előrébb a kérdésben.¹²³ Pogány Paula arról tájékoztatta Schwimmer Rózát, hogy Spády és Dirnfeld véleménye szerint a leghatékonyabb az lenne, ha karácsonyra jelenne meg az új lap, és egyben kérdezte, lehetséges-e addig.¹²⁴ Glücklich is az új folyóiraton dolgozott, melyben egyértelműen Schwimmer Rózának szánt vezető szerepet:

„nem úgy értettem, h a lapot nem csináljuk meg, ha Maga nincs itthon, a NOE-val befejeztük e tárgyalást, amelynek eredményét mi is előreláttuk, de amellyel tartoztunk – nem a vezetőknek, hanem a NOE tagjainak. Új lapot indítunk, m. p. (ne dühöngjön!) »A nő« címen, mert jobbat sem propagandisztikus, sem hirdetési szempontból nem találtunk. De az egyesület egyszisztenciáját veszélyeztetjük, ha az első számok nem lesznek elsőrangúak, ezért kellene, hogy Maga tényleg szerkessze és Pogányt a munkába bevezesse. A nagy labbizottság megalakulása is Magára vár: Hallerné a klubtól visszavonult (nem látja időszerűnek), de Telekiné buzog, nem gondolja, hogy mégis őt kérjük fel?”¹²⁵

1913. november 16-án Pogány már a NOE-val való szakításról számolt be, és megjelölte az új címet (*A Nő*):

„A lapot meg kell indítani, mert nemcsak á-t mondtunk, hanem végigmondtuk mind a 32 betűt, a 12 órát és az ultimátumot. Hogy a NOE-val tárgyaltunk, annak meg volt a jutalma: Szirmayné (!), Glücklich (!) maguk óhajták leghevesebben a szakítást!!! Az ezt bejelentő levelet már elküldték a NOE-nak!! A mi lapunk, »A Nő« c. szenzációs címmel jelenik meg (még változtathatunk rajta, ha kell, de hirdetési szempontból ez a cím a legcatchingebb).”¹²⁶

¹¹⁹ Schwimmer Róza Tolnai Simonhoz írt levelének vázlata. 1913. augusztus 9. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz. Erre később még Tolnai reagált is: szerinte Schwimmer okozta a különbséget, és ő sem kíván már együttműködni; vö. Tolnai Simon Schwimmer Rózának. Bp. 1913. augusztus 12. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹²⁰ Spády Adél Schwimmer Rózának. Bp. 1913. augusztus 13. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz. Végül ezzel a nyomdával kötöttek megállapodást.

¹²¹ Spády Adél Schwimmer Rózának. Bp. 1913. augusztus 19. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹²² *A Nő és a Társadalom* Kiadóhivatala Schwimmer Rózának. Bp. 1913. szeptember 29. NYPL RSP Mss Col 6398. 34. doboz.

¹²³ Spády Adél Schwimmer Rózának. 1913. november 6. NYPL RSP Mss Col 6398. 35. doboz.

¹²⁴ Pogány Paula Schwimmer Rózának. Bp. 1913. november 10. NYPL RSP Mss Col 6398. 35. doboz.

¹²⁵ Glücklich Vilma Schwimmer Rózának. 1913. november 15. NYPL RSP Mss Col 6398. 35. doboz.

¹²⁶ Pogány Paula Schwimmer Rózának. Bp. 1913. november 16. NYPL RSP Mss Col 6398. 35. doboz.

Az új lap innentől kezdve nagy lendületet vett, Spády november végén már arról tájékoztatta Schwimmert, hogy nem tudnak a válaszára várni, és ugyanazt a szerződést kötik majd meg, amit a „Modern Ifjúsági Könyvtár” esetében.¹²⁷ Voltak már előzetesen hirdetőik, de a terjesztést még nem sikerült megoldaniuk.¹²⁸ Az új lapot Glücklich Vilma jelentette be a Feministák Egyesülete tagtársainak 1914 januárjában, a megjelenéssel egy időben: „A jövő évet nagy és nehéz, eszméink terjesztését mindennél jobban szolgáló intézkedéssel kezdjük. Hivatalos lapunk, »A Nő« címen, gazdagabb és színesebb tartalommal ujjaszületik és ezentúl havonként 2-szer, minden hónap 5-én és 20-án fog megjelenni.”¹²⁹

ORSOLYA KERESZTY

The founding and working methods of *A Nő és a Társadalom* (Woman and Society)

The paper discusses the official journal of the Hungarian feminist movement, *A Nő és a Társadalom* (Woman and Society) that existed between 1907 and 1913. The *Woman and Society* was launched as the official journal of the Feminists' Association (Feministák Egyesülete) and the National Organization of Female Clerks' (Nőtisztviselők Országos Egyesülete). It was created in 1907 by the Feminists' Association in a period when there existed a clearly visible feminist movement both at the national and the international level. Relying mainly on primary sources from the National Archives of Hungary and the New York Public Library a detailed and nuanced picture is constructed about working methods and problems of the associations, editor(s), activists and authors.

¹²⁷ Spády Adél Schwimmer Rózának. 1913. november 25. NYPL RSP Mss Col 6398. 35. doboz.

¹²⁸ Spády Adél Schwimmer Rózának. 1913. december. NYPL RSP Mss Col 6398. 35. doboz.

¹²⁹ Glücklich Vilma a Feministák Egyesülete tagtársainak. 1914. január 2. NYPL RSP Mss Col 6398. 35. doboz.